

KRIZA PORODICE

I PUT NJENOG PREVLADAVANJA

Ishak ALEŠEVIĆ

Svaki, pa i najmanji pokušaj istraživanja pojava i ustanova u društvu, nailazi na potrebu dvostrukoga određivanja. Najprije je to određenje prema stvarnosti, odnosno širokoj društvenoj podlozi na kojoj se odvija život pojedinaca i grupa. Ova društvena stvarnost nije stalno ista. Ona je u kretanjima, mijenama, promjenama. Stoga ju je potrebno neprestano, i uvijek nanova izučavati i definirati je, predstavljajući je onakvom kakva ona jeste u njenom kvantitativnom i kvalitativnom izražaju. Potom dolazi pojava ili ustanova koja se ima izučiti zasebno, unutar nje same, a zatim i u suodnošenju sa datom stvarnošću.

Učenje islama pak uvijek kazuje kako bi trebao izgledati život usklađen sa osnovnim metronomom po kojemu se sve mjeri, a to je prema Kur'anu Časnom, i prema sunnetu Muhammeda, a.s. Ova dva autoriteta: Knjiga Kur'ana i knjiga Hadisa kazuju kako bi čovjek i njegov svijet trebali izgledati ukoliko bi se ovi autoriteti prihvatili u emotivnom, misaonom i djelatnom smislu.

A društvena misao tumači i kazuje kakva je društvena stvarnost opisujući veze, odnose, grupe. Ona predstavlja društvenu stvarnost kao globalni društveni fenomen, društveni totalitet, ali ona predstavlja i dijelove te stvarnosti sve do najmanjih njegovih grupa i pojedinaca.

Tek u suodnosu islamskoga učenja i društvene znanosti moguće je valjano sagledavati stvarnost i u njoj intervenirati, bilo da se zaustave neki procesi, da se ublaži njihovo kretanje, ili da se učini napor preusmjerenja. Društvena misao kadra je dati

podatke o kretanjima u začetku, bili to pozitivni ili negativni tokovi, i osigurati preventivne aktivnosti na podršci pozitivnim i suzbijanju negativnih kretanja i nastojanja. Potom, društvena misao morala bi biti i futurističkom u nekom smislu, da u izučavanjima kauzalnih odnosa predviđa buduća kretanja i buduće pojave.

Konkretno, kod istraživanja porodice, osnovne, Bogom dane, primarne društvene grupe, često se čini previd kada se pred sobom "vidi" teorijsko jedno, i to se opisuje, a društvena zbilja uporno i na svakom mjestu ukazuje da je praksa i porodična stvarnost drugačija. Nerijetko, u predstavljajima, mi pred sobom vidimo bogatu odraslima, omladinom i djecom, višegeneracijsku porodicu, u kojoj egzistira skladna harmonija spolova, mladih i starih, prometu ljubavlju, pažnjom i solidarnošću, i uz to podložnu najstarijem članu, i pobožnu.

Međutim, danas vlada oblik sužene, male, atomističke porodice. Ne samo da je sužena, nego je ona i kratkoga trajanja. Danas, nju brak jednoga para za dvostruko nadživljava. Naime, mala, moderna porodica podrazumijeva muža i ženu i uz njih brižno proračunat broj potomaka. Najčešće jedno ili dvoje. Novija istraživanja na području visoko razvijenih zemalja Zapada daju nam podatke o tome da se do jedne trećine parova opredjeljuje se za zajednički život bez djece. U modernim porodicama djeca su "prolazni gosti". Ona su uz roditelje do svojega osposobljenja u struci, odnosno ekonomskog osamosteljenja koje se poklapa sa godinama punoljetstva, 18 ili 21 godina, kada

napuštaju roditeljski dom. Tako život u zajednici otpočinje kao život bračnoga para, potom dobijaju potomstvo koje uz njih proživljava narednih dvadesetak godina, da bi ponovno bračni par nastavio život osamljen i bez djece uz njih.

Veze na relaciji roditelji-djeca i djeca - roditelji postupno slabe. Emotivna snaga veza popušta i slabi i roditelji se sve češće žele ostati bez većeg upliva i utjecaja na svoju djecu. Nasuprot ovome snažno jačaju veze i odnosi koji se ostvaruju izvan porodičnog kruga. Mnogo važnijim postaju međugeneracijski kontakti i veze koje se uspostavljaju na nivou profesije ili zanimanja. Nekada su krvnosrodničke veze bile tako moćne da su nadkriljavale razlike u generacijskoj pripadnosti i društveno-stratumskom nivou.

Unatoč novom obliku porodice, izmijenjenim ulogama te uspostavi odnosa na nov način unutar porodice. Dakle, iako znatno sužena i izmijenjena, porodica ne gubi svoju primarnu ulogu i zadatak kako u sferi individualnog, tako i u sferi društvenoga. Zapravo, porodica se postavlja kao međučlan između individuuma i društva. Ona podjednako doprinosi oboma: I uspostavi i stabilitetu društva, ali i izgradnji osobe - člana zajednice i društva. Ona je zapravo sam Božiji dar čovjeku. Zdrav odnos prema užoj i široj zajednici ogleda se u tome što: "Čovjek za porodicu mora da se brine, državu mora da služi, a društvu mora da pripada!"¹

Ljudska dobrobit ili maslaha povezuje se sa različitim vrstama potreba. Dok su jedne tek poželjne, druge su neophodne - daru riyat. "U ovu kategoriju spadaju stvari, odnosno vrijednosti koje su neophodne za održanje ljudskog društva i poretka u njemu. To su: vjera - din, život - nef, razum - aql, čast - ard, i imovina - mal. Neki pravnici dodaju i potomstvo - nesl. Riječ je o univerzalnim vrijednostima koje moraju biti očuvane na "svakom mjestu i svakom vremenu". Takve vrijednosti poznaju i štite svi pravni sistemi civiliziranih naroda bez obzira na to da li to označavaju kao božansko pravo, prirodno pravo, ili vječno pravo (ius divinum, ius naturale, lex seterna).² Ove vrhunske vrijednosti čuva i razvija porodica. Stoga je porodica u središtu pažnje i brige religijskih sustava, nauke i filozofije, ali isto tako za nju se zanimaju nacija, država i društvo. U Deklaraciji o svjetskoj etici potcrtano je da "ispunjenje čovjekovo nije

identično sa spolnim zadovoljstvom", dajući u zadaću čovjekovog zajedničkog života u braku, u porodici, i više dimenzije i zadatke, i uzvišenije ciljeve. Deklaracija dalje naglašava da život u porodici podrazumijeva: Ljubav, vjernost i trajnost, te "uzajamna poštivanja, pažnju i brigu."³

Muhammed, a.s., izvanredno snažno koriguje formalna definiranja u korist definiranja po biti, po suštini. On najprije iznudi odgovore na upit: "Kako ti vidiš to i to?" ili "Kako ocjenjuješ ovaj postupak?" Nakon što bi dobio odgovor, on to što čuje ili prihvati, ili odbije, ili na drugačiji način formulira. Veoma zgodnim, čini nam se primjer sa petkom. Jednoga dana Muhammed, a.s.: upita Selmana el-Farisija: "Znadeš li ti šta je to petak?" Misleći na stvaranje Ademovo, a.s., Selman odgovori: "To je dan u kojem je Allah, dž.š., sastavio našeg prapretka!" Potom mu Muhammed, a.s., kaza: "Ali, ja znam šta je to petak!", i nastavi: "Ako se čovjek očisti, pa kada dođe džum'a šuti dok imam ne obavli namaz. To će mu biti nadoknada od toga dana do sljedeće džume, ukoliko se, uz to, kloni velikih grijeha!"⁴ U svome odgovoru Selman je izrekao jednu, ali posve nedovoljnu odrednicu za petak. Zato je Muhammed, a.s., rekao da on zapravo zna "šta je to petak!" A to je dan moga sedmičnog duhovnog čišćenja, rasta i preobražaja. Taj petak što se tiče mene ovdje i sada, to je moj petak, u kojem ja slijedim svojega imama i od njega primam Božiju riječ koja me krijepi, i blagotvorno djeluje po mene do moga sljedećeg petka.

Gledano na porodicu, islam ne zaobilazi čovjekove osjećaje: ponosa, užitka, sigurnosti, materijalne i ekonomske snage u svome porodu, koji uz to nudi u svojoj moći i društveni status i ugled mnogim kućama.

Međutim, u svemu ovome, ne dokučuje se cjelina saznanja o suštini porodičnoga zajedništva.

Veoma često društveno-funkcionalno i društveno-strukturalno zakriljuju i zamagaljuju ulazak u bit porodičnoga. Iako je iščezao plemensko-rodovski sustav, mi društveno-porodično imamo prisutno i utjecajno i u savremenoj strukturi društva. Ali, za razliku od predašnjih civilizacija ono nije od presudnoga značaja.

U plemenskom društvu i pojedinac i porodica, i rad, svi zajedno, pripadali su plemenu kao cjelini, kao totalitetu. Individuum je bio ugašen u

kolektivitetu plemena. Međutim, s druge strane, svaki, pa i najmlađi član plemena bio je brigom cjeline o njemu. Poput grčko-rimske civilizacije, i cijelo arapsko društvo bilo je društvo: familijarnog - rodovsko-plemenskog sklopa. Jezgro su mu sačinjavale porodice.

One su igrale velike i moćne javne uloge u politici, u ekonomiji, u pravu, u državi. U pravilu bile su to brojne, višegeneracijske porodice. Porodica je u malome odražavala vjerno sliku društva. Postojao je konsenzus usklađenoga mišljenja, djelovanja i ponašanje pojedinca, porodice i društva. Ova manje izdiferencirana i manje složena društva posjedovala su usklađenost i harmoniziranost na relaciji pojedinac i društvena stvarnost. Svaka kriza i poremećaj na području porodičnoga direktno se ticala i totaliteta društvene stvarnosti. Stoga je i interes za porodicu u tradicionalnim društvima bio neobično velik. Sve što je od bitnoga značaja moralo je biti razmatrano na rodovskom skupu porodica. Tako, kada je bio objavljen ajet: "I opominji rodbinu svoju najbližu!"⁵ Muhammed, a.s., je ovo protumačio na način svoje obaveznosti prema svijetu svojih najbližih. Cio mjesec on se bio zatočio u svojoj kući u osamu i razmišljanja. Jer, trebalo je dirnuti u samo jezgro čitavog jednog sustava, i to kod svojih najbližih, čije je prisustvo i zaštita bilo zalogom sigurnosti svakoga člana. Napravio je zakusku u svojoj kući, za sve svoje bližnje, i oni su se razišli, a da on nije smogao snage reći im razloge njihovog okupa. Kada ih je, uži i širi rod, ponovno okupio, unatoč bojazni i oprezu njegovih tetaka, rekao im je kod samoga poziva da će im nakon zakuske nešto veoma važno saopćiti. I odista, on je ovoga puta, kao što će kasnije to izreći rodu i na brežuljku Sa'fi, nakon zakuske rekao da on prima Riječ Božiju. Jedni su mu povjerovali ali većina sa Ebu Lehebom na čelu izjavila je da ih on odvrća od pradjedovske vjere, da govori gluposti i da traći vrijeme, te da rušenje svijeta njihovih svetinja izaziva gnjev i srdžbu njihovih bogova.⁶ I tadašnji, stari svijet Arapa, kao i današnji moderni, pouzdano znaju da se sa rušenjem idola ruši cio jedan svijet izgrađen na temeljima rodovskih kultova i plemenskih božanstava, i na toj njihovoj propasti niče i razvija se posve nov i drugačiji svijet, u kojem i osoba i porodica postaju nešto drugo. Iako je to drugo i srcu i razumu bliže, ta stara, kao i danas nova bojazan od drugoga i drugačijega čini

u čovjeku taj uporni otklon od promjene, posebno od promjene koja bi se zvala islamom, a koji duboko iritira i radikalno mijenja.

Za one koji su usljed promjene u vjerovanju i ponašanju izgubili podršku i zaštitu u porodici i rodu preostalo je jedino iseliti se. I po preporuci Božijeg Poslanika jedan dio vjernika, u dva maha, preselio se u Abesiniju. "sve dok Bog ovdje ne učini život podnošljivijim",⁷ kako je to zgodno Poslanik Allahov preporučivao.

* * *

Kada je riječ o porodici, lahko se uočavaju njeni danas vrlo različiti oblici, što ukazuje na veliku složenost i izdiferenciranost modernoga društva. Jedna moguća klasifikacija porodice ukazuje na dva osnovna tipa podjele, i to na "patrijarhalnu" i "modernu" porodicu. Unutar ove podjele mogu se načiniti, ovisno od kriterija kojim se vodimo, podjele na: "gradsku", "seosku", "seosko-radničku", "radničku", "službeničku", "zanatlijsku" porodicu, kao i moguće podjele na: "jednonacionalnu", "nacionalno mješovitu", "jednoreligijsku", "mješovito-religijsku" porodicu.⁸ Iako ovim ovlaš učinjenim pogledom na klasifikaciju porodica, svi egzistirajući njeni oblici niti izdaleka nisu obuhvaćeni, ovo ukazuje na bogatstvo različitosti oblika modernog porodičnog života. I pored različitih tipova porodica, neke crte su im zajedničke i čine ih prepoznatljivima.

Najprije se uočava da društvena funkcija porodice slabi. Sve veći broj njenih funkcija preuzima društvo. Sve manje je porodica regulator društvenoga. I društvena briga o porodici, s druge strane, vidljivo slabi. U ranijem periodu moral članova porodice i moral društva bili su istom i zajedničkom brigom i interesom. Moral porodice, bračnih drugova i djece postaje personalnim moralom. Bludni čin, alkoholiziranost i drogiranost, nečasno stečen kapital problem su za porodicu, ali ne uvijek i za društvo. Sa javne, porodica prelazi u privatnu sferu interesa. Izostaje društvena korekcija, ispravka, preusmjerenje. Društvo niti kažnjava, niti nagrađuje. Svijet porodičnoga postaje svijet za sebe sa osjećajem samodovoljnosti.

Brojnost članova članova porodice ne igra važnu ulogu. Naprotiv, veći broj djece postaje

teretom za društvo državu obzirom na izdvajanja po osnovu zakona za izdržavanje i podizanje djece. Broj potomaka porodica svodi na "razumnu mjeru". Nasuprot povicima od strane vjerskih vođa i organizacija, kao i društava za zaštitu porodice, bračni par se opredjeljuje prema svojoj ekonomskoj moći, i stambenim prilikama, gdje je očito da i u sferi stambene izgrađuje preferira se malobrojna porodica.

Dalje je u modernim porodicama prisutno duh dezorganizacije. Zanimljivo je da čovjek koji živi u organiziranoj široj društvenoj zajednici, gdje je uvijet uspješnosti i progresa planski organiziran i funkcionalan rad, unutar vlastite porodice suočen je sa problemom neusmjerenog, neorganiziranog i slobodno izabranog ponašanja bez preuzimanja zadatka i obaveza od strane svih članova porodice, posebno kod mladih.

Uz dezorganizaciju nadovezuje se i dezintegracija. Ona je uočljiva u slabljenju autoriteta starijih članova u odnosu na mlade, kao i u odnosu muž - žena. Vertikalna, hijerarhijska struktura se ruši za račun horizontalne strukture. Porodica postepeno prerasta u zajednicu ravnopravnih i jednakih. Ranije, ona je bila zajednicom nadređenih i podređenih, a iznad njih stajao je autoritet "oca familije". Porodica je na okupu kao zajednica zasebnih individua. Pod istim krovom su tu da bi, ponajčešće zasebno jeli i spavali, pripremali se za susret sa vanjskim svijetom obrazovanja, nauke, zanimanja, sporta, rekreacije. Dezintegracijski proces zahvata i svijet rodbinstva sa kojim se sve rijeđe komunicira, a također i sa komšijama s kojima nas ne veže krvna nego prostorna bliskost.

Uz dezorganizaciju i dezintegraciju, porodicu pogađa i dezorijentacija. Ranije civilizacije niti su poznavale, niti bi bile kadre podnijeti stanja u kojima se nalazi porodica, ova temeljna ljudska zajednica. U njoj danas paralelno bitavaju posve različiti svjetovi, a da se ne sudaraju, sukobljavaju i nadjačavaju jedni druge. To im obezbjeđuje upravo ova hlabava međusobna povezanost i nezainteresiranost jednih za druge, kao neobaveznost prema čuvanju monolitnosti i porodične kohezije.

Ma kako teško to podnijeli, mi živimo u svijetu porodica u kojima se članovi i po pitanju srca, kao ljubav i krvna i bračna bliskost, udaljavaju, ali isto

tako i u pogledu duhovno-ideološke orijentiranosti imamo prisustvo nejedinstva, a nerijetko i religijske i ideološke praznoće.

Orijentiramo li se prema kriterijumu: "Religijsko i ideološko u našoj porodici", dobit ćemo jednu ovakvu skalu kod nas Bošnjaka - muslimana:

- a) Tradicionalna islamska porodica.
- b) Reislamizirana porodica tradicionalnim islamskim utjecajem.
- c) Reislamizirana porodica stranim islamskim utjecajem.
- d) Formalno islamska porodica.
- e) Mješovito-religijska porodica (islam i kršćanstvo).
- f) Mješovito-ideološka porodica (islam, dalekoistočni kultovi, ateizam, nihilizam).

Mjerila Zapada postaju veoma brzo i mjerilima nas samih u sferama socijalne i društvene patologije. Porodica se sve manje osjeća kao cjelina jednoga učenja, jedne praksa i jednoga osjećanja.

***

Porodicu već dugo potresaju veliki problemi i duboka i duga kriza. Kao i na Zapadu, i u nas se formiraju dva tabora. Prvi bi da se učine kvalitativne i rigorozne promjene u odgoju i obrazovanju, u socijalnoj politici i zakonodavstvu na planu zaštite majke, djeteta, braka i porodice. Oni u jakoj i zdravoj porodici vide u perspektivi i ozdravljeno društvo.

Oni iz drugoga tabora porodici pripisuju privatnost i intimnost. Drže da je, osim stvaranja preduvjeta za formiranje bračnih i porodičnih zajednica, svaka intervencija usmjerena unutar porodice, povreda prava na intimnost i privatnost. Oni se priklanjaju već značajnom broju onih koji brak doživljavaju kao jedan od mogućih oblika života, ali ne i obavezujući oblik zajednice. Isto je i sa odnosom prema potomstvu gdje se već rađaju i egzistiraju mišljenja i praksa o svjesno neželjenom potomstvu.⁹

***

Porodica je ustanova koja je obilježje čovjekovo od njegovog stupanja na historijsku scenu. Čovjek je po svojoj biti porodično biće. Islam ne polemizira sa hipotezom o prvotnom čovjekovom životu u hordi, na način života u zajednici poput čopora vukova. Sam početak društvenog života vezan je za

brak, a kada je brak postao obogaćen i potomstvom svojim, on je prerastao u porodicu. Članovi porodice vladali su se po bosanskim zakonima, ali i ljudskim normama i običajima.

Brak osigurava nastavak ljudske vrste i vezom osoba suprotnog spola koji ne pripadaju istoj krvi, mlijeku - povezuje porodice međusobno.

U braku je favoriziran odnos dvaju spolova koji grade cjelinu iz koje će se reproducirati nov život i bogaćenje ljudske vrste.

Međutim, u porodici se naglašava: Zajednica ljudi koje veže intimna osjećajnost, saradnja, međusobno potpomaganje i potpora. Preovlađujuće je osjećanje pripadanja jednih drugima, povjerenje, intimno zajedništvo. Ovaj osjećaj pripadanju i osjećaj: "Mi porodica", manifestira se i prema unutra, u kući, i prema vani, u društvu. To je istovremeno: odnos osoba međusobno, i njih kao cjeline prema vani, u društvu.¹⁰

Čovjeku, ovom "porodičnom biću", koje je iako bespomoćno kada se rodi, da bi uopće ostalo u životu, potrebna je neprestana briga i pažnja od majke i porodice dvije godine i više. Da bi odrastao u čovjeka, o njemu se porodica brine do dvadeset i više godina. Dakle, jedna trećina prosječne životne dobi čovjeka, dok je kod životinje ovaj period za osamostaljenje sveden na period do jedne sedmine životne dobi određene životinje, a to je biti sposoban za samostalno preživljavanje i oplodnju.¹¹

Zašto je potreban ovako dug period čovjekovog boravka u krilu porodice? To je zato što se on ne bori samo i jedino za fizičko bitisanje i preživljavanje, kao i za puko osiguranje nastavka biološkog opstanka ljudske vrste. Prirodno, on teži i onom drugom, višem, primarno ljudskom cilju, a to je da se sa čovjekom teži postignuću ideala uglednog, priznatog i uspješnog člana ljudske zajednice.

U jednu od četiri osnovne ljudske potrebe spada i potreba za sigurnošću. Fizičku, emotivnu i duhovnu sigurnost u zdravoj porodičnoj sredini dijete stječe. Ljubav, toplina i pouzdanje koje se steknu u okruženju prve ljudske zajednice preduvjetom su za sigurno samostalno kretanje odrasle osobe nakon napuštanja porodice. Tu, u okruženju svojih najbližih stječe se neizbrisiv pečat osobnoga. Mi se ponovno u našoj zemlji susrećemo sa pojmom "zavodsko dijete". Njega uz najbolju

brigu i pažnju stručnih osoba karakteriziraju: usporen fizički, psihički i umni razvoj. Tamo se djeci prilazi kao zajednici štićenika zavoda, a ne kao osobi. Zato, mala djeca, podizana u siromašnoj muhadžirskoj vlažnoj sobici, ali okružena braćom svojom i sestricama, te majkom, djedom, nanom, tetkom, uspješno se razvijaju i duševno i umno i moralno napreduju. Ovi njegovi bližnji su daleko više socijalne funkcije negoli krvno-biološko srodstvo. Ali, ne samo potomstvo, nego i ostarjeli roditelji, kojima se, zahvaljujući dehumaniziranom, modernom društvu, osigurava smještaj izvan vlastitog potomstva svoga. A nerijetko i sami roditelji, da bi udovoljili mladima, traže izdvojen i zaseban stambeni smještaj. Ovi ljudi doživljavaju svoju treću dob - starost, ne više kao Ponos, užitak i sreću, nego kao: suvišnost, tugu i bezvoljnost. Iako su sami izgrađivali i podizali svoje potomstvo, ono im postaje "zabranjenim", udaljenim i tuđim. Oboljenja kod ovih staraca su vrlo česta, životna dob se skraćuje. Poneki, u duševnoj boli i rastrojstvu, sebi oduzmu i život. S druge strane, starci u društvu sa svojom djecom i unučadima ozdravljaju i zadobijaju osjećanja korisnosti u čuvanju i prenošenju iskustava, znanja i tradicije na mlade.

Uz osjećanja fizičke i emotivne sigurnosti i pripadanja jednih drugima, nadovezuje se i duhovna orijentiranost i punina u osjećaju pripadanja duhu koji nadkriljuje cijelu kuću.

U porodici, uz krvno-srođnički i bračni odnos, islam upliće i još jednu jednako jaku bliskost, a to je bratstvo i sestrinstvo po vjeri.

"Er-Rahman" je ime Allahovo, dž.š., a znači "Svemilostivi". Između ovoga imena i Njegovog najvišeg imena tolika je "udaljenost kao između crnila i bjelila u oku!"¹² a po ovome imenu: "Stvorio Sam rodbinske veze i dao im ime po Svome imenu!", kaže Allah Svemilostivi.¹³

Kur'an operira sa pojmovima "Usrah" i "Ahlu-l-bejt". Prvi izraz je identičan sa latinskim značenjem pojma "familis", a to je: porodičan, iskren, povjerljiv, intiman, prisan, prijateljski; a u temelju arapskog "Esere" stoji i: zarobiti, staviti u posjed.¹⁴ Drugom pojmu "Stanovnika kuće" odgovaraju naš i njemački izraz "kuća" pri čemu se misli na: fizičko, biološko i duhovno jedinstvo, tj. kuća kao zgrada, u njoj su živi ljudi, i to su posve određeni, konkretni ljudi. U Njemačkoj je pojam "porodica" star i u

upotrebi tek nekih 5 stoljeća, dok je od ranije egzistirao u ovom smislu izraz "Haus" - "kuća" (Usp. Ahmed v. Denifer) U Kur'anu stoji: "... Zaista, Bog hoće da odstrani od vas nečisto djelo, o čeljadi doma Poslanikova, i da vas potpuno čistim učini."¹⁵

Nekoć je pomoću islama revitalizirano staro arapsko društvo i njegova temeljna ustanova porodice. I danas, za prevladavanje posve ozbiljne krize u našoj porodici, potrebni su: - osobno vjersko - porodično vjersko - rodbinsko vjersko i - džematsko vjersko. Međutim, promjene nikada ne teku izvana prema unutra, nego obratno: iznutra, iz porodice prema vani, u svojoj bližoj i široj okolini. Ispustiti unošenje temelja vjere u temelje porodice nosi teške i nesagledive posljedice. U suretu "Teabun" stoji: "...Među ženama vašim i djecom vašom imate neprijatelja svojih..." i: "Zaista su imeci vaši i djeca vaša za vas jedno iskušenje..."¹⁶ To iskušenje nalikuje na iskušenja poput "Džihada i Hidžre" (u "Tafsir al-Dželalejn"). Duhovnost u porodici djeluje poput cementa koji podržava i bračnu i krvnu i tazbinsku vezu, i jača ih. Hercen će zato reći: "...Kroz vlastito iskustvo upoznao sam u tančine sve faze obiteljskog života i uočio sam krhkost krvnih veza; one su čvrste kad ih podržava duhovna veza (...) a bez toga one se raskidaju kod prvog udarca."¹⁷

Islamsko se postupno vraća među nas. Međutim, ono je u velikoj mjeri "povanjštinjeno islamsko", i "manifestno islamsko", pa nam se događa privid o velikoj islamskoj renesansi kod nas. Nama, odista, za temeljitu re-islamizaciju treba jedno široko - obuhvatno "pounutrenje" islama. Ovo bi značilo: Povratiti islamsku duhovnost u našu kuću. To podrazumijeva jedan mnogo veći, dodatni napor i žrtvu kojom bi se ušlo u prostore privatnog i intimnog. U samu srž kovačnice života u kojoj se formira sve osobno i bitno u čovjeku. Tek od tuda je očekivati zbiljski, islamom produhovljena čovjeka.

Neophodno je dotaći svijest čovjekovu o neophodnosti vjere u porodici. Istaći da vjera u kući nije puka muzejska vrijednost, folklorni relik, i iz prošlosti dodijeljeni nam dekor u kući. Vjeru naglasiti kao najvišu, temeljnu vrijednost u kući. Sok života neophodan za osobu, za bračnu zajednicu, za porodicu, a izvan kuće lijek bolesnom društvu.

Knjigu iskrene i spasonosne Riječi Božije, i

knjigu uputa Poslanikovih, da bi se promjena i spas odista i dogodili, držati, tu u porodici stalno otvorenima, na dohvata ruke da se listaju i čitaju, upravo onako kako to i Kur'an savjetuje: "I pamтите Allahove ajete i mudrost, koji se kazuju u domovima vašim!"

Uz potaknuti interes za islamom u porodici, paralelno jačati osjećaj odgovornosti za postupke i ponašanja sa nastojanjem da se praksa islama u porodici ustali i učvrsti, uz neprestanu nadu za uspjeh i strah od neuspjeha i stid pred nepostignućem u pogledu plemenitih ciljeva. I zato Jakub, a.s., pun brige i zapitanosti, u strahu pred smrću kao tačkom u kojoj se sve ovosvjetsko skončava i dolazi se na odgovornost za sebe i porodicu svoju ("O pravovjerni! Čuvajte sebe i čeljad svoju od one vatre, čije su gorivo ljudi i kamenje!..."), upita:

"Moja djeco! Koga ćete obožavati poslije moje smrti?" Oni su odgovorili: "Mi ćemo obožavati samo jedinoga Boga, Koji je tvoj Bog i tvojih otaca: Ibrahima, Ismaila i Ishaka. Mi se Njemu potpuno predajemo!"¹⁸ Ovaj iznuden odgovor na upit o tome: šta će sinovima Jakubovim biti najvišom vrijednosti, životnim ciljem i usmjerenjem, i njihov odgovor ocu da će to biti vjera u Boga Jedinoga, Onoga Istog Kojeg su slijedili i obožavali i časni preci njihovi, nije bio upit zabrinutog oca na izmaku njegovog života. Ovo pitanje postavljano je još na samom početku, kada se porodica začinjala i istom formirala. Ovaj upit u smislu: Još jedanput da se upita i provjeri to što je već prisutno u nama i našoj porodičnoj praksi - izrečen je u značenju potvrde islama i prenosa emaneta sa generacije na generaciju, i obznane onoga što je bit i suština. Ovaj upit pred polazak u ahiretsku vječnost jest i vidom zakletve potomsta da će se u kući, koju domaćin napušta, nastaviti tradicija u Vjeri i istini koju su, sa ocem, dok je bio među njima, vršili i na njoj istrajavati, te da su se vjera u Boga i Objava kod njih ustalili i ukorijenili.

Sinovi Jakubovi potvrdiše da su predani, pokorni i poslušni. I odista, "poslušnost je početak svake mudrosti!", kako to fino izreče Hegel.

Bilješke:

1. Essad Bey, Mohammed, Eine Biographie. Sporno djelo orijentaliste židovskog porijekla koje obiluje između ostalog i nizom socioloških, antropoloških i psiholoških opservacija. Štampano dva puta. Oba puta pred rat. Prvo izdanje "Geca Kon", Beograd, 1940., a drugo "Novo delo", Beograd, 1991.
2. Dr. Fikret Karčić, Studije o šerijatskom pravu, "Bemust", Zenica, 1997., str. 14-15.
3. Deklaracija o svjetskoj etici, u izd. "Parlamenta svjetskih religija", Chicago, SAD, 1993. Prijevod na hrvatski: dr. Mato Zovkić
4. Prema: "Tefsir Ibn Kesir", skrać. izd. u priredbi Muhammed Nesib er-Rifai. Sarajevo, 2000., str. 271. Ovaj hadis u svojim zbirkama bilježe: Imam Ahmed i El-Buhari.
5. "We enzir aširetteke-lakrebin!" Kur'an, aš-Šuara, 214
6. Vidjeti kod: Muhammed Hamidullah, "Muhammed, a.s. "Život" knjiga 1. u poglavlju "Saopćenje Božanske poruke", str. 113-115. Izdato u Zagrebu. 1977.
7. Ibid. Poglavlje "Izgnantvo u Abesiniju", str. 129-130.
  8. "Križa ili transformacija porodice", naučna diskusija koju je organizirao časopis "Gledišta" u Beogradu. Objavljeno u "Gledištima" br. 3/1974./XV godište, str. 305-358. Pogledati još u časopisu: "Al-Islam", Zeitschrift von Muslimen in Deutschland, Nr. 2/2001., str. 4-10.
  9. Ovdje potcrtavamo da je križa u porodici na Zapadu dosegla dramatične razmjere. Javni mediji posljednjih mjeseci donose podatke o procjeni da su i do 20 procenata djece ženskog i muškog spola, još prije svojega punoljetstva, od strane očeva, a u nekim slučajevima i majki seksualno iskorišćena, ili su usljed fizičkih maltretiranja i tortura zadobili trajne fizičke i psihičke poremećaje. Vrhovni sud Njemačke, u Karlsruheu, u augustu 2001., unatoč žestokom protivljenju Crkve, odobrio sklapanje brakova među homoseksualcima i lezbijkama, te usvojio pravo da ovakvi "bračni parovi" mogu usvajati i djecu!
  - Dalje: Među ispitanicima, od stotine mladih ljudi 1/3 se već unaprijed opredjeljuje za nastupanje u bračnu zajednicu. Od preostalih 2/3 njih 1/3 svjesno se opredjeljuje na brak bez djece!
10. Vrijedni pažnje su sociološki radovi R. Königa posvećeni porodici.
  11. Usporediti ajet Kur'ana: "...Nosila ga je majka njegova u utrobi i radi toga slabila i boli trpjela, i dojila ga kroz dvije godine dana. (Rekli smočovjeku): Budi zahvalan Meni i roditeljima svojim. Meni je samo povratak." Kur'an, Lokman, ajet, 14. Usporedi još i naučne radove antropologinje dr. Vere Erlich, koja svoje dugogodišnje studije bazira na izučavanju više od 300 sela sa područja bivše Jugoslavije, te na temeljima sličnih istraživanja u Americi.
12. Ovaj hadis prenosi Usman Ibn'Affan, a bilježe ga i vjerodostojne zbirke.
13. Hadis prenosi Abdurrahman Ibn'Avf
14. Konsultirati za: "family" engl. rječnik Morton-Benson, Bg. iza "familie" njen rječnik, Mario Vukić, Sar. '91. te

izvedenice iz ovoga, arapske rječnike: H. Kaleši/K. Buhi, Sar., kao i H.K. Baranov "Arabsko-ruskij slovar", Moskva 1962.

15. Kur'an, Ahzab, ajet 33. prema prijevodu Pandža-Čaušević, Sarajevo, 1937.
16. Kur'an Tegabun, ajeti 14-15. Prij. Pandža-Čaušević, '37.
17. "Velika Epohina enciklopedija aforizama", Epoha, Zg. '68.
18. Kur'an, Ahzab, ajet 34., Tahrim, ajet 6., i Bekara, ajet 133. Prema prijevodu Pandža-Čaušević, Sarajevo, 1937. Mannheim/Visoko, august 2001.

Summary**The family crisis and the way of overcoming it**

Ishak Alešević

Pure theorizing results in false interpretations and wrong conclusions. Therefore, the cooperation between different social sciences and Islamic teaching is necessary. Many things need to be reformulated and redefined.

A family, as a natural and God given unit, is as old as the humankind itself. While a marriage primarily emphasizes the relationship between sexes, as a life reproducing unity, it also contributes to actually connecting two different families. A family, on the other hand, emphasizes a union of people bonded by intimate feelings, cooperation, support, trust and, especially emphasized, a sense of belonging. Islam adds to all this its brotherhood and sisterhood in faith.

The family crisis that is so widespread in the west has started affecting the Muslim family too. Some call for intervention and strengthening of the family, while others see that as an intrusion into closed and intimate family life.

By taking a look back we discover that the issues individuals, families and a society faced in the ancient Arab world have been successfully overcome through the introduction of the spirit of Islam. We belong to a modern, highly differentiated and complex society. In it, our Islamic appearance and manifest behavior is highly visible. However, we're missing an inner dimension of Islam, a true and deep sense of Islam in marriage and family unions. Only with the presence of Islam in that "factory of life" we will be able to overcome the crisis of disorganized, disintegrated and disoriented families. This will be possible only through devotion and obedience.

